

Please note! This is a self-archived version of the original article.

Huom! Tämä on rinnakkaistalenne.

To cite this Article / Käytä viittauksessa alkuperäistä lähdettä:

Jussila, A. (2019) Osaamisen dokumentointi ja arviointi KIITO-mallissa. Teoksessa Härkönen, E. (toim.) Työ paras kotouttaja? : työssä kotoutumisen mallin kokeilu Pirkanmaalla 2017–2019. Pirkanmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus, raportti 44, s. 52 - 55.

URL: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-314-818-5>

Osaamisen dokumentointi ja arviointi KIITO-mallissa

ARI JUSSILA

Suomessa arvostetaan koulutusta ja tutkintoja. KIITO-hankkeen osallistujilla oli vain vähän dokumentteja osaamisestaan, ja siksi osaamisen kartoittaminen oli usein aloitettava alusta. KIITO-mallissa osaamista kartoitettiin ja sitä kertyi lisää valmennus- ja koulutusjaksoilla. Oli siis tärkeää ja osallistujan edun mukaista, että kaikki KIITO-polulla hankittu ja todettu osaaminen dokumentoitiin parhaalla mahdollisella tavalla. Tässä luvussa kuvataan tarkemmin, miten KIITO-hankkeessa osallistujan osaamista dokumentoitiin ja millaisia pohdintoja kehittämistyöstä nousi esiin.

Dokumentoinnin perusvaatimuksia

KIITO-mallissa ei tavoiteltu tutkinnon perusteiden mukaista osaamista, eikä sen edellyttämää dokumentointia. Koska osallistuja saattoi hakeutua tutkintomuotoiseen koulutukseen KIITO-polun päätyttyä, osaamisen kirjaamisessa oli kuitenkin otettava huomioon tutkinnon perusteissa edellytetty osaaminen. Näin KIITO-polulla todettua tai hankittua osaamista voitiin tunnista tutkintomuotoisen koulutuksen alussa.

Dokumentoinnin perusvaatimuksia olivat:

- osaaminen kirjataan, vaikka sitä ei erikseen vaadita
- osaaminen on kuvattu tutkinnon perusteita noudatellen
- yhteiset tutkinnon osat (YTO) -osaaminen huomioidaan, esim. työelämässä toimiminen tai viestintä ja vuorovaikutus
- dokumentointi tehdään siten, että se on käytävissä esimerkiksi henkilökohtaisen osaamisen kehittämissuunnitelma HOKS-keskusteluissa
- dokumentointi on osallistujalle hyödyllistä.

Ammatillisen koulutuksen uudistunut lainsäädäntö (L531/2017) helpottaa tutkinnon suorittamista ja yksinkertaistaa tutkintojen suorittamisen hallinnointia. Koulutuksen järjestäjällä on aiempaa enemmän mahdollisuuksia päättää, miten osaamista näytetään. Toisaalta uudistunut laki tuo kaikille perustutkintoa tekeville yhteiset tutkinnon osat (YTO), joita aiemman lainsäädännön aikana ei näyttötutkinnoissa ollut. KIITO-hankkeen aikana osa osallistujista haki tutkintoon johtavaan koulutukseen, ja toukokuussa 2019 kuusi maahanmuuttajaa oli niissä opiskelemassa. Yksi maahanmuuttaja suoritti näytön heti työssä kotoutumisen koulutuksen päätyttyä.

Vaikka KIITO-hankkeessa tavoiteltiin työllistymistä ensisijaisena vaihtoehtona, osalla osallistujia alan osaamista oli niin vähän, että lisäkouluttautumista tarvittiin ennen työelämään siirtymistä. KIITO-hankkeen osallistujien kannalta tutkinnon suorittaminen voidaan nähdä myös osaamisen virallistamisena. Suomalainen todistus parantaa mahdollisuutta työllistyä suomalaisilla työmarkkinoilla. Mikäli osallistuja työllistyy suoraan KIITO-polun kartoitusjaksolta, osaaminen on dokumentoitu osaamisen kartoituksen arviointilomakkeelle.

KIITO-arviointilomake

KIITO-hankkeessa laadittiin osaamisen kartoitukseen arviointilomake (liite 3). Arviointilomaketta kehitettiin hankkeen aikana jatkuvasti. Tavoitteena oli laatia helppokäyttöinen työväline, jonka avulla kartoitusjaksolla osataan keskittyä arvioimaan oikeita asioita. Lähtökohtana oli ammatillisten tutkintojen perusteissa kuvatut käsitteet, ammattitaitovaatimukset, arvioinnin kohteet ja arvioinnin kriteerit. Ne muotoiltiin kolmeksi kysymykseksi:

- 1) Mitä osaamista tarvitaan? (= vaadittava osaaminen)
- 2) Mitä arvioinnissa tarkastellaan? (= arvioinnin kohde)
- 3) Kuinka paljon osaamista tarvitaan? (= arvioinnin kriteerit)

KIITO-hankkeen yhtenä tavoitteena oli helpottaa osaamisen tunnistamista ja tunnustamista myös tutkintojen yhteydessä. Siksi vaadittavan osaamisen kohdalla päädyttiin ammatillisissa perustutkinnoissa 31.7.2018 saakka käytettyyn jakoon:

- 1) Työprosessin hallinta
- 2) Työmenetelmien, – välineiden ja -materiaalien hallinta
- 3) Työnperusteena olevan tiedon hallinta
- 4) Elinikäisen oppimisen taidot

Ammattialasta riippumatta arviointilomakkeiden rakenne on sama. Lomakkeiden arvioinnin kohteita muokattiin eri ammattialoihin sopiviksi.

Arviointilomakkeessa arvioinnin kohteita arvioitiin janamittarin avulla. Janamittarin skaalaksi asetettiin 0–100 ja janan puolella välissä (50) on kohta, joka merkitsee tasoa *valmis siirtymään KIITO-polulla eteenpäin*. Mitä tämä tason saavuttaminen käytännön toiminnan tasolla merkitsee, jäi pääasiassa arvioijan määritettäväksi. Jokaisen osaamisalueen jälkeen lomakkeessa on tilaa vapaamuotoisiin kirjauksiin. Lomakkeen lopussa arvioija pyydetään kirjoittamaan arvioitavan henkilön vahvuuksia ja mahdollisia kehittämiskohteita. Ammatillisten kouluttajien kokemusten perusteella lomaketta voidaan pitää helppokäyttöisenä ja toimivana välineenä.

Yhteisten tutkinnon osien osaamisen dokumentointi

Vuonna 2018 voimaan tulleen ammatillisen koulutuksen lainsäädännön myötä yhteiset tutkinnon osat (YTO) kuuluvat nyt kaikkiin perustutkintoihin (Laki ammatillisesta koulutuksesta 2017). Ennen lakiuudistusta, yhteiset tutkinnon osat kuuluivat vain niille, jotka opiskelivat opetussuunnitelman mukaisesti lain ammatillisesta koulutuksesta (630/1998) mukaisessa koulutuksessa (Laki ammatillisesta koulutuksesta 1998).

Suhtautumisessa YTO-opintoihin voidaan nähdä kaksi ääripäätä. Toisessa YTO-opintoja painotetaan opiskelijan akateemisten taitojen vahvistajana, ja niillä nähdään olevan suuri merkitys tulevien jatko-opintojen kannalta. Toisessa näkökulmassa YTO-opinnot sisältävät sellaisia työelämässä tarvittavia taitoja, joita useimmilla aikuisille on kertynyt arjessa. Tällöin YTO-opinnoissa edellytetty osaaminen tunnustetaan ja vain mahdollisesti puuttuvaa osaamista täydennetään opinnoissa. Todellisuus lienee jossakin näiden ajattelumallien välissä.

KIITO-hankkeen osallistujilla oli vaihteleva koulutustausta. Osalla akateemiset taidot olivat aiemman opiskelun ansiosta kunnossa, osalla taas opiskeluhistoria oli hyvinkin lyhyt. Vaikka KIITO-hankkeessa tavoiteltiin nopeaa siirtymistä työelämään, monet osallistujat tulevat jatkossa opiskelemaan ja osoittamaan osaamista ammatillisten tutkintojen mukaisesti. Osa KIITO-polulla kertyvästä osaamisesta on sellaista, joka vastaa tutkintojen perusteiden YTO-osaamista. Sellaista osaamista ovat esimerkiksi työelämässä toimimisen taidot. KIITO-mallissa kaikkea kertyvää osaamista tarkasteltiin tutkinnon perusteiden tavoitteiden mukaisesti ja se osaaminen pyrittiin dokumentoimaan.

Tiedon tallentamisen haasteita

KIITO-hankkeen aikana pohdittiin, mitä tietoa pitää tallentaa, voi tallentaa ja saa tallentaa. KIITO-osallistujista oli usein vaikea löytää tietoa kartoitusvaiheessa. Osallistujia koskevan tiedon dokumentointi koettiin KIITO-hankkeessa tärkeäksi, jotta osallistujat eivät joutuisi jatkossa selittämään asioitaan aina alusta. Tämä johti tietosuojan pohdintaan: mitä tietoja saa tallentaa ja mitä saa jakaa. Koulutuksen järjestäjillä ja muilla viranomaisilla on omat tietojärjestelmänsä, ja tietosuojan edellyttämät säännökset otetaan huomioon tallentamisessa sekä dokumenttien jakamisessa.

KIITO-hankkeessa käytettiin mallia, jossa tietoa kirjataan ”eri sivuille”, jolloin esimerkiksi osaamisen arviointiin liittyvät muistiinpanot olivat erillään osallistujan taustatiedoista. Näin osallistuja sai itse päättää, mitä tietoa hän antaa jatkossa esimerkiksi ohjaajien käyttöön.

Dokumenttien tallentamisessa on erilaisia toimintamalleja. Koulutus- tai valmennusorganisaatio tallentaa yleensä dokumentit virallisiin järjestelmiin. Etuna on, että tiedot ovat varmasti tallessa ja tietosuoja asiat

on huomioitu. Toisaalta järjestelmissä on vain ennalta suunnitellut kohdat ja jotakin tärkeätä voi jäädä kirjaamatta. Lisäksi järjestelmiin tallennettu tieto katoaa osallistujan käytöstä, kun opiskelu tai osallistuminen loppuu ja käyttäjätunnukset lakkaavat toimimasta. Osallistujan on järjestelmästä riippumatta saatava dokumentit osaamisestaan mukaansa. Näin ne ovat osallistujan käytössä seuraavissa tilanteissa.

Osallistuja voi myös itse koota tietoa omasta osaamisestaan käytettäväksi tulevaisuudessa. Omatoimisen dokumentoinnin tavat voivat vaihdella, ja tiedon keräämisen avuksi on kehitetty erilaisia sovelluksia. Omatoimisen dokumentoinnin suurin etu on se, että osaamisdokumentit ovat aina osallistujan itsensä käytettävissä. Tiedon kokoaminen ja tallentaminen omasta osaamisesta vaatii kuitenkin ohjausta ja myös perusteluja, miksi osaamista on tärkeää dokumentoida. Toisaalta virallisiin järjestelmin tallennettu tieto voi sisältää sellaista ohjauksen kannalta tarpeellista tietoa, jota itse tallennettu dokumentointi ei sisällä. Yksiselitteistä ja toimivaa dokumentointitapaa ei KIITO-hankkeen aikana saatu kehitetyksi.

KIITO-todistuksella osaaminen muistiin

Hankkeen aikana on kehitetty työnimellä KIITO-todistus olevaa dokumenttia. Todistuksen päätavoite oli kirjata kaikki hankkeen aikana havaittu tai opittu osaaminen muistiin. Hankkeen aikana mietittiin paljon KIITO-todistuksen muotoa ja sen tallentamista.

Virallisimmillaan KIITO-todistus on organisaation antama todistus sellaisessa muodossa, josta osaaminen on tunnustettavissa. Tämä onnistuu, jos osallistuja saa KIITO-polun aikana jonkin tutkinnon osan näytettyä ja osaaminen voidaan arvioida suoritetuksi. Tämä on KIITO-hankkeen aikana ollut lähes mahdollista, sillä osallistujilla on ollut osaamista sen verran vähän, ettei neljän kuukauden jakson aikana ole ehditty näytön edellyttämälle osaamisen tasolle. Lisähaasteen toi hallinnollinen näkökulma, sillä näytön suorittaminen edellyttää siirtymistä oppilaitoksen tutkintoa suorittavaksi opiskelijaksi.

Seuraava, hiukan kevyempi ajattelutapa on, että KIITO-todistuksen perusteella osaamista voisi tunnustaa ja käyttää tutkinnon osan arviointimateriaalina. Hankkeen aikana on pohdittu ajatusta tutkinnon osaa pienemmän osa-alueen näyttämisestä ja sen osaamisen kirjaamisesta ennalta sovitulla tavalla, jotta sitä voitaisiin pitää vakuuttavana osoituksena osaamisesta.

Tämä KIITO-dokumentti olisi riittävän vahva käytettäväksi arviointimateriaalina, eikä henkilön tarvitsisi enää opiskella samaa osaamisaluetta uudelleen. Tätä ajattelutapaa voisi hyödyntää sellaisissa organisaatioissa, joissa KIITO-valmennus tai -koulutusjaksoa vastaavaa toimintaa tekevällä on myös tutkintoon johtavaa koulutusta. Tällöin organisaation sisällä voidaan sopia luotettavat arviointi- ja kirjaamistavat.

Kevyimmillään todistusta voidaan käyttää osaamisen tunnistamisen prosessin muistilistana. Tilanteessa, jossa osallistuja hakeutuu tutkintoon johtavaan koulutukseen, KIITO-todistus kuvaa, mitä osaamista osaajalla on ja toimii pohjana osaamisen tunnistamiselle. HOKS-keskustelua ei tällöin tarvitse aloittaa tyhjästä. Mitä tunnetumpi KIITO-todistus on, sitä enemmän siihen kirjatulla osaamisella on painoarvoa HOKS-keskusteluissa.

Pohdintoja osaamisen dokumentoinnista

Osaamisen arvioinnissa havainnoitiin osallistujan tekemistä ja toimintaa, minkä perusteella syntyi näkemys henkilön ammatillisesta osaamisesta. Osaamisen arviointia voivat haastaa kulttuurisidonnaiset tekijät. Maahanmuuttajataustainen osallistuja tulee arviointitilanteeseen toisesta ympäristöstä ja toisenlaisesta työ- ja toimintakulttuurista. Arviointitilanteessa toimitaan suomalaisessa ympäristössä ja osaamista arvioidaan suomalaisten kriteereiden mukaisesti. Lisäksi arviointikulttuuri on suomalaista. Osallistujan kannalta tämä on hämmentävä tilanne ja kyseenalaistaa hänen aiemman osaamisensa (ks. Härkönen et al. 2018). Tämä on arvioijien tiedostettava.

Se, että edellytykset edetä KIITO-polulla eivät täyty, ei välttämättä tarkoita osaamattomuutta. Se voi tarkoittaa erilaista osaamista, jota täytyy muokata Suomeen sopivaksi. KIITO-mallin tavoitteena oli edistää osallistujien nopeaa siirtymistä työelämään. Tällöin oli keskeistä miettiä, miten osallistujan osaaminen voidaan kääntää tai kehittää Suomessa hyödynnettäväksi osaamiseksi. Tavoitteena oli siis kaivaa kartoituksessa osaaminen esille eikä testata osaamattomuutta.

Hankkeen aikana on jouduttu myös pohtimaan, miten suhtautua osallistujan henkilökohtaisiin ominaisuuksiin, kun ratkotaan edellytyksiä jatkaa KIITO-polulla eteenpäin. Työelämä vaatii usein ammatillisen osaamisen ohella tiettyjä henkilökohtaisia ominai-

suuksia kuten ahkeruus, täsmällisyys, asenne ja sosiaalisuus. Voiko näitä arvioida kartoituksen aikana, ja jos voi, miten arviointiin saadaan selkeästi havaittavia kohteita ja mitkä ovat oikeudenmukaiset kriteerit? Elinikäisen oppimisen taidon arvioinnin kohteet pyrkivät vastaamaan tähän odotukseen. Arvioinnissa ei kuitenkaan saa ottaa kantaa arvioitavan ominaisuuksiin, toimintaan ja tekemiseen.

KIITO-hankkeen aikana pohdittiin mahdollisuutta käyttää osaamismerkkiä YTO-osaamisen dokumentoinnissa. Osaamismerkit eivät kuuluneet hankkeen tavoitteisiin, mutta osaamismerkkien käyttöä kannattaa jatkossa selvittää, sillä niiden yleistyessä myös työelämätaitojen osaamismerkillä voisi olla käyttöä. Osa-

mismärkeissä on tärkeää kuvata osaamista tavalla, jota voidaan hyödyntää tutkinnon perusteiden mukaisessa osaamisen tunnistamisessa. Merkit eivät synny itsestään ja niiden myöntäminen vaatii työtä ja organisaation, joka on valmis sitä tekemään. Merkin luomisen tavoitteeksi voidaan asettaa, että merkki tulee yleisesti tunnustetuksi ja arvostetuksi dokumentiksi.

Osaamisen dokumentoinnin kehittämistyö KIITO-hankkeen aikana sai hyvän lähtölaukauksen, mutta se on edelleen kesken. On tärkeätä saada osaaminen näkyväksi ja dokumentointi toimivaksi, jotta siitä hyötyisivät sekä kartoitukseen osallistuja, oppilaitokset, viranomaiset ja muut maahanmuuttajien parissa toimivat osapuolet.